

Den gamle Protokol

for »Sønderjysk forening for Varde og omegn«.

Av Edv. Eller.

Da jeg i marts måned (1954) har trukket mig tilbage fra formands-posten i Sønderjysk forening og derfor skal aflevere protokollerne til min efterfølger, har det moret mig først at blade de gamle referater igennem. Det giver et lille bidrag til Vardes krønike og kan derfor vel ha interesse for en og anden også i dette slægtled.

Jeg skal fortælle lidt om, hvad jeg har læst ud av den gamle protokol. Der er to. Den første går fra stiftelsen i 1891 til og med 1946, og det er den, vi vil holde os til.

Det er øjensynligt — skønt det ikke nævnes — at det opsving i det sønderjyske arbejde her hjemme, der var følgen av den begyndende tvangspolitik i firserne, har været baggrunden for foreningens stiftelse.

Der boede i Varde by og opland mange sønderjyder, og det er dem, der har følt trang til et samlingssted. De indvarslede til et møde den 16. november 1891. Mærkeligt nok står der ikke, hvor det blev holdt, men da de følgende møder enten havde til huse i H.V.F. eller på hotel Dania (det senere Missionshotel), har det nok været et av disse steder.

»På denne dag«, hedder det i lærer Bossens referat, »holdt hr. journalist H. P. Hanssen (Nørremølle) fra Sønderborg efter indbydelse fra her-

boende sønderjyder et sagligt og meget interessant foredrag om kampen, der føres i Sønderjylland. Blandt andet dvælede taleren især ved protestpolitikens ophør og standsningen av udvandringen til Damark, der havde medført en betydelig fremgang i de danske stemmers tal ved valgene, og til slutning fremdrog hr. Hanssen et eksempel på, hvorledes tyskerne i Sønderjylland blev støttede av deres venner syd på, og opfordrede på det kraftigste alle i kongeriget, hvad enten de ere sønderjyder eller ikke, til at støtte danskhedens sag i Sønderjylland.«

Efter foredraget, der blev holdt »for en talrig tilhørerkreds«, samledes sønderjyderne og vedtog stiftelsen av en forening. Til at udarbejde love nedsattes et udvalg, bestående av togfører Schmidt, dyrlæge Slivsgaard og lærer Bossen*), og allerede den 28. december forelagde disse deres lovudkast for en generalforsamling, der vedtog det og til bestyrelse valgte de tre udvalgs-medlemmer tillige med købmand Brorson og tre mænd fra oplandet, nemlig lærer Petersen, Kokspang, gårdejer Haas, Hyllerslev, og gårdejer A. Hansen, Lindagergård (Galtho).

*) Togfører *Thomas Hansen Schmidt* var født 1838 i Egersund, Broager sogn, og døde i Varde 1898. Da P. Skau, Bukshave, i 1892 var taler i foreningen, fortalte han om Schmidt, at han var blevet mishandlet av tyskerne og slæbt til Glückstadt, fordi han ikke som soldat vilde avlægge ed til Tyskland.

Dyrlæge *Jørgen Jepsen Slivsgaard* var født 1860 i Sommersted sogn og døde i Varde 1938. — Slivsgaard holdt stærkt på sit navns stavemåde med v. De av hans børn, der var født i Sønderjylland, havde på deres fødsels- og dåbs-attester Slifsgaard med f, og det mente han var en fortykning. Forespørgsel i sognet har dog gjort det sandsynligt, at Slifsgaard er den oprindelige form. Sønderjysk språk har hårde konsonanter.

Lærer *Niels Hansen Bossen* var født 1858 i Skast sogn, Tønder amt, og døde i Varde 1923.

Styrelsen konstituerede sig med togfører Schmidt som formand. Lovene er ikke indført i protokollen og er næppe opbevaret. Det ses, at styrelsen selv vælger sin formand. Tillige blev Schmidt valgt til repræsentant ved årsmødet for »De samvirkende sønderjyske foreninger«. Ved de følgende års generalforsamlinger valgte man stadig to eller flere medlemmer til »overbestyrelsen«. Det må vel dreje sig om samme sammenslutning.

Vor forenings formål var — hvorledes det så har været udtrykt — at styrke danskheden både syd og nord for Kongeåen. Man skulde virke dels ved foredrag dels som en selskabelig forening, der først og fremmest rystede sønderjyderne sammen, men jo ikke udelukkede andre. Strax ved det første møde havde alle de sønderjyder, der var til stede — ialt 22**) — meldt sig ind, men medlemstal-

**) Tallet på sønderjyder blev lidt større. De meddeles her efter medlems-fortegningen fra 1892. Fødestedet tilføjes, opholdsstedet (i parentes) derimod kun, når det ikke er Varde:

Postmester Rohlf, Flensborg — fru Forum, Tønder — skomager Rasmussen, Broager — restauratør Jacobsen, Dyrhus ved Tønder — togfører Th. Schmidt, Egersund, Broager — lærer N. H. Bossen, Skast pr. Højer — dyrlæge Slivsgaard, Sommersted — togfører Skovrider, Stenderup, Øster Linnet — gdjr. Feddersen (Varde Nørremark), Borrig i Brede — lærer Morthorst (Hjerting), Øster Lygum — landbruger Cl. Sørensen (Hjerting), Langetved, Rødding — lærer Petersen (Kokspang), Stenderup, Øster Linnet — gdjr. E. Thomsen (Mejls), Hvidding — gdjr. Haas (Hyllerslev), Nørre Rejsby — gdjr. A. Hansen (Lindagergård, Tistrup), Nørre Rejsby — gdjr. M. Bejer (Agentofte, Tistrup), Harris ved Bredebro — lærer Sindberg (Ølgod), Als — gdjr. S. Clausen (Ølgod), Brede — gdjr. P. Bejer-Clausen (Ølgod), Brede — slagter Sieborg, Haderslev — møller Toft (Kokspang), Gram — gmd. Christen Christensen (Sig), Nordborg, Als — Vejlbach, forpagter (Lunderupgård), Haderslev — fru Bølling, Lygumkloster — landbruger Erik Kn. Bondesen (Alslev), Fjeldstrup — handelsagent Timmermann, Døstrup. — ialt 26.

let steg hurtigt til 140, og møderne blev besøgt av mange flere. Der meldes om 200, ja 300 mødedeltagere. Efter planen skulde der holdes to foredragsmøder årligt, og det blev nogenlunde gennemført med undtagelse både til den ene og den anden side. Man begyndte hyppigt med fællesspisning — såvidt man kan se i regelen for en kreds på 40—50 mennesker — og ofte sluttede man med dans og — i hvert fald en enkelt gang med punchegilde. Flere gange nævnes korsang. Ved een lejlighed var det av »et lille selskab«, en anden gang var det lærer Søbye med borgerskolens kor. Ved spisningerne blev der holdt taler for konge, flag, fædreland og Sønderjylland, og møderne sluttede altid med »Kongernes konge«, som man sang stående.

Ordførere ved møderne var mest folk sydfra: H. P. Hanssen, Peder Skau, Bukshave, Gustav Johannsen, Jepsen Christensen, Laura Kieler og pressefolk som H. Petersen fra Haderslev og M. Andersen fra Åbenrå*). Også bøndernes repræsentanter blev hentet, såsom Philipson, Broager, Laust Arnum, Bovlund, og Kloppenborg Skrumsager. Fra norden å talte bl. a. dr. Gudmund Schütte, dr. Thorsøe, København, og præsterne Thordur Tomassen og Rosenstand, V. Vedsted. Naturligvis er denne liste ikke fuldstændig, og flere av de nævnte talte mere end een gang i foreningen. Kun eet av dennes egne medlemmer er brugt som foredragsholder, idet købmand Brorson engang talte om sønderjydernes tro, håb og kærlighed. (Dette gælder for tidsrummet indtil 1914, i mellemkrigstiden holdt H. F. Jørgensen, dengang res. kapellan i Varde, et

*) Fmd. for språgföreningen.

enkelt foredrag, og inden min egen formandstid har også jeg talt nogle gange.)

Den første halve snes år har lærer Bossen refereret møderne, og det er gjort meget udførligt. Referatet av et enkelt møde kan fylde 8—9 tætskrevne folio-sider. Bossens tone er hjertelig, hans stil smuk. Jeg hidsætter fra 1894 en typisk avslutning: »Efter foredraget fik ungdommen en lille svingom, og man skiltes styrkede i håbet om genforening med brødrene syd for åen.«

Man lod det ikke blive ved foredrag. Bl. a. samlede man penge ind til mindesmærket på Skamling for Laurids Skau, og da dette blev avsløret den 18. maj 1893, havde foreningen ordnet fællestur, og 21 av medlemmerne hørte den dag Gustav Johannsens tale på Skamling. Mest samlede man dog penge til efterskolen i Hejls, og hvert år var der indsamling av bøger, der gennem språgföreningen blev sendt sønderjyderne. Senest 1895 var man kommet ind på at ha en damekommitte på en halv snes personer til at ta sig av indsamlinger. — Det er måske en ide, der kan tages op igen. I anledning av bogindsamlingen udsendte man i 1892 et opråb. Det er udmærket formet og åbenbart skrevet av lærer Bossen. Men det fylder tre folio-sider. Sådan bruger vi jo ikke opråb. Det har været en hel kronik — hvis det har været i bladene, og det har det vel.

Midt i den gamle protokol finder vi medlemslisten for de første år: 1892—95. Det er morsomt at læse de gamle Varde-navne, der endnu har klang i ældre vardenseres øren. Jeg nævner et udvalg, der er ret tilfældigt; det er nemlig dem, jeg har kendt eller hørt om. Navne på folk, jeg allerede har anført, gentager jeg dog ikke:

Postm. Rohlfs, kbmd. Victor Brorson, branddir. Koefoed, kbmd. Neidhardt, sagf. Toft, kantor Obel, tandlæge Dircks, skolebest. kaptajn Brix (far til professor Hans B.), togf. Skovrider, konsul Haunstrup, slagterm. Sieburg (man skrev dansk: Sieborg!), kbmd. Lauridsen, garver Clemmensen, sagf. Nonboe, kbmd. Rødgaard, fru Bølling, provst Obelitz, agent Timmermann, lærer (senere kantor) Marke, boghandl. Lohse, kbmd. Bøtker, farvehandler Th. Hansen, jun., overlærer Olsen, smedem. Gejler, kbmd. A. Bastrup, kbmd. Windfeld, farver Rosengaard, overretssagf. A. Harck og sønnen H. C. H., agent Thomsen, sparekassedir. Michelsen, lærer A. Jepsen, murmester Hansen, tandlæge Kock, sen., buntmager Nissen, sadelmager Tarp, kbmd. Guldager, toldfuldm. Kietz (senere Hering, søn av Vardes distriktslæge K.), fuldm. (senere sagf.) Skafté Christiansen, isenkr. Mayntzhusen, urmager Overbeck, tømrer Hauberg, sadelmager Falk, gross. v. Lasson.

Der var få av embedsmændene og the upper ten. De kom senere. På listen fra 93 er der ca. 35—40 oplandsfolk. De er fra Ølgod, Ansager og Esbjerg, Bramminge. Flest dog nærmere, fra Varde landsogn, Torstrup, Alslev, Hostrup og Hyllerslev. 1895 er kun få av dem opført. Det vil næppe sige, de var helt forsvundet. Man var nemlig nu kommet ind på at føre medlemslisten særskilt, så måske er den sidste protokol-liste (95) noget overfladisk behandlet.

Allerede 1894 ønskede togfører Schmidt av helbredshensyn at vige formandspladsen, og han og dyrlæge Slivsgaard byttede da pladser. Slivsgaard blev formand og vedblev at være det til 1922 — og Schmidt blev næstformand. Der skete vist ikke

større ændringer ved det. I 1912 ændrede man lovene, så der blev ni medlemmer i styrelsen mod før syv. Jeg kunde tænke mig, at det har været for at holde på oplands-medlemmerne. Der kom for få av dem til Varde-møderne. Ikke mindst dem har man tænkt på, da man i 1900 købte og uddelte 200 eksemplarer av en piece: »Hvad danske børn må lære i Sønderjyllands skoler« og i 1909 40 eksemplarer av Gudmund Schüttes »Hjemmetyskere i Danmark.«

Foreningens første periode må regnes til krigens udbrud i 1914. Da standsede alt arbejdet og kom først i gang igen 1920 — ved genforeningen.

Den havde jo ændret alt. Rimeligvis var der også her ovre folk, der havde været smittet af den Marcus-Rubin'ske opfattelse, at på genforening håbede kun tåber og folk uden indflydelse, men den ånd sporedes overhovedet ikke i foreningen. Da jeg blev medlem i 1922 var det tilsyneladende aldeles gået i glemmebogen, at foreningen skulde være samlingssted særlig for sønderjyder — og det hørte jo heller ikke mere hjemme nogen steder. Heller ikke mærkede vi noget til den åndsretning, der mente, at nu var det sønderjyske spørgsmål løst, nu gjaldt det bare den kulturelle genforening med Nordslesvig. Den side af sagen bød nu næppe foreningsarbejdet store opgaver, men det voldsomme røre, der havde været om grænsedragningen, havde holdt ilden brændende i vore kredse, og man følte sig bundet af Neergårds ord på Dybhøl til sydslesvigerne: I skal ikke blive glemte!

I de fem-seks år, arbejdet lå stille, sank medlemstallet naturligvis stærkt, men det kom ret hurtigt op igen. Sydslesvig var nu trådt i forgrunden, men målene var her ikke så indlysende for almen-

heden som genforeningshåbet tidligere, og da røret efter 1920 efterhånden lagde sig, blev det vanskeligt at arbejde i det gamle spor. Rammerne blev ændret. »De samvirkende . . .« blev avløst av »Den danske grænseforening«, og efter nogen naturlig tøven sluttede vor forening sig til.

I 1922 gik Slivsgaard av som formand, og sagfører Lyster, der havde siddet i styrelsen siden 1899, blev hans avløser. Lyster var en mand med stor viden om arbejdet gennem årene og en brændende sjæl — han var ikke selv sønderjyde, men bornholmer — og han arbejdede flittigt. Lovene måtte laves om, og de nye love av 1922 findes i protokollen. Der er ikke grund til at avtrykke dem. Først erklæres det, at foreningen er et selvstændigt led av grænseforeningen, og § 2 fastslår: »Foreningens hovedformål er ved alle lovlige midler såvel åndeligt som materielt at støtte og udvikle danskheden syd for grænsen.« Man indførte, at generalforsamlingen valgte formanden og sex bestyrelsesmedlemmer. Man vendte altså tilbage til de syv fra før 1912. Valget var etårigt og alle avgik samtidigt. Dette ændredes først 1937 — iøvrigt efter forslag av Lyster, så valgene efter 37 blev toårige, og halvdelen avgik årligt.

Som et led i organisationen var amtsammenslutningerne oprettet. Her i Ribe amt var grosserer Michaelsen fra Lunderskov i mange år en inspirerende formand, og fra årsmøderne i Bramminge havde der været fornyelse at hente. Hele styrelsen, og de tillidsmænd, vi havde fået i oplandets sogne, var velkomne, men de år, der i det hele taget kom nogen, var det højest et par stykker. Der var ellers grund nok til at søge styrkelse. Enkelte møder — særlig i den første tid, da sindene endnu var varme

— havde god tilslutning, men som helhed gik det småt. Der var ellers gode foredrag. Av talere kan nævnes pastor C. W. Noack (senere biskop), red. Ernst von Jessen, rektor Andreas Hansen og mange flere. Lyster forsøgte også med stedlige kræfter. På hans opfordring talte jeg fx om Grundtvig og Sønderjylland, om det nationale røre i Indien og avstemningsdagen 1930 om begivenhederne ti år før. Særlig ved en enkelt lejlighed slog det mig, hvad — i hvert fald en del av — vor svaghed var.

Vi havde fået Maren Sørensen fra Valsbøl her op, og det gik slet ikke. Hun var vant til folkelige — eller kirkelige — kredse. Hendes ord blev matte og døde overfor disse gamle brave højremænd, der var trofaste som guld, altid offervillige, men temmelig ubevægelige. — Og så dette ritual med konge, flag, fædreland og »Kongernes konge!« Ja, der var den forskel fra tidligere, at man sluttede aldrig mere med dans. Det hindrede medlemmernes gennemsnits-alder. Forrige århundredes fællesspisninger var efterhånden avløst af de mere demokratiske kaffeborde, men tilgangen, fornyelsen var det småt med.

I Lysters dage fik foreningen sit første — og indtil nu eneste — æresmedlem. Det var gamle dyrlæge Slivsgaard, og det skete i forbindelse med foreningens 40-års jubilæum i 1931. Det var meget højtideligt. Jeg købte i en kiosk et »telegram« med en stor og smuk flagdekoration. Den klippede vi ud og klæbde på dokumentet, som — om jeg husker ret — sagfører Lyster, fru Emmy Jensen — borgmester, sagf. Niels Jensens hustru — og jeg var nede at overrække dyrlægen. Han blev vel nok glad.

Efterhånden var der dog i foreningen, ja, endog

i styrelsen, kommet folk av mere moderne tilsnit end de gamle; og da Lyster vilde gå av som formand, blev vi enige om at vælge bankkasserer Claus Clausen, der var tidligere gårdmand og kendt som venstremand, til hans efterfølger.

Clausen gjorde et stort arbejde for foreningen, men redde det hensygnende mødeliv kunde ingen. Han søgte samarbejde med Kirkeligt Samfund og Grundtvigsk ungdomskreds. Forhandlingerne var ikke vanskelige, da jeg sad i bestyrelsen for Sj. f. og var formand for de to andre. Vi havde nogle helt gode fællesmøder, men få av Sønderj. forenings medlemmer mødte.

Da Det unge grænseværn kom frem i 33, fik Clausens dets folk, som P. Marcussen og Inger Enemark her op. Ved 50-års jubilæet 1941 hentede han Grænseforeningens formand, rektor H. P. Hansen fra »Efterslægten« i København (ikke at forvexle med redaktøren med to s'er), og vi havde andre gange møder med P. Lassen, Strukstrup, pastor H. F. Petersen fra Flensborg og andre gode folk, men det gik stadig småt med møderne.

Derimod gjorde Clausen det eneste, der var at gøre: han slog ind på nye veje. Han lagde vægt på pengeindsamling. »Dybbøldagen« var kommet frem. Han gjorde et stort arbejde for den og fik den godt indarbejdet. Siden var han meget virksom for sydslesvigske børns ferieophold i vore hjem.

Den anden verdenskrig kom, og der var ikke stort at gøre under de forhold. Lejlighedsvis kunde vi dog opleve det helt store møde. Sammen med de sædvanlige foreninger og vist et par til indbød vi til en »national aften« med et meget avvejlende program i H.V.F.s store sal. Der var sang, dekla-

mation, musik, jeg holdt et ti-minutters-foredrag: Danmark i tusind år og der var kongefilm. Det var jo i kongebejstringens dage. Det var en stemningsfuld aften. Jeg tror, der var henved 400 deltagere.

Clausen kunde være opfindsom. Engang i 37 fik han opsnuset, at personalet fra Flensborg avis skulde på tur til Blåvand. Han fik dem til på hjemrejsen at gøre holdt i Varde, og vi havde et fornøjeligt samvær i Arnbjerg, hvor vi gav kaffe. Der var både tale og sang. Alt var utvungent og improviseret.

Claus Clausen trak sig tilbage som formand 1946, og dermed var atter et afsnit af foreningens liv til ende.

Opgaverne lå klarere efter verdenskrigen end i mellemkrigs-tiden. Nogle vil måske mene det modsatte og tænke på de stærke modsætninger mellem dem, der ønskede et politisk arbejde gennemført med sigte på Sydslesvigs genforening med moderlandet, og dem, der kun vilde vide af et humanistisk-kulturelt arbejde. Modsætningen førte bl. a. til oprettelsen af Sydslesvigsk udvalg, og det bragte i hvert fald meget røre om sagen, men alle parter måtte fornuftigvis være klar over, at det humanistisk-kulturelle arbejde afgjort skulle gøres. En genforening også i det ydre må vel altid være det håb, der rander synskredsen, men for øjeblikket er det politiske skudt i baggrunden, og målet er dels at styrke danskheden i Sydslesvig, som det sker gennem skoler, biblioteker, kirker og landbrugskonsulenter — dels arbejde på personlige forbindelser mellem sydslesvigere og os i det gamle land, som det sker gennem børns ferieophold her oppe og ved fadderskabsarbejdet. Alt det

koster mange penge, og de skal skaffes. Det er en hovedsag. Men det kræver jo oplysningsarbejde her hjemme at få folk til at fatte deres pligter i så henseende.

Dær har vi svigtet. D.v.s. vi har ikke fundet vejen. Vort medlemstal er — ved rejsesekretærens hjælp — steget meget betydeligt i disse år, men tallet af mødedeltagere er ringere end nogensinde. Hvorledes skal vi få folk i tale?

Pengebidragene er voxet. Fra Dybbøldagen sendte vi 1946 godt 1300 kr., i 1954 over 2000, og der samles ind på anden vis også. I 1952 eller 53 skilte Janderup—Billum sig ud som en særlig forening. I år er der dannet nye foreninger i Næsbjerg, Øse, Alslev og Hostrup. Alle i vort gamle opland. Det betyder, at hvor vi før havde en snes medlemmer, er der nu mange hundrede. (Det fjernere opland gik fra ved organisationsændringen efter første verdenskrig.)

Hvorledes vi siden 1946 har arbejdet med disse opgaver skal ellers ikke skildres nu. Den gamle protokol ender med 1946. Derfor vil vi også lade dette tilbageblik slutte her, så meget mere som en avgående formand ikke bør skrive sin egen »regeringstids« historie.

Ved generalforsamlingen 1954 blev politimester H. Rasmussen valgt til formand.

Man må håbe, at foreningen under hans ledelse må blive til gavn for danske folk både nord og syd for Skelbækken.
